

ИЗВЕСТИЯ НА НАРОДНИЯ МУЗЕЙ – ВАРНА

С УЧАСТИЕТО НА МУЗЕИТЕ
В ТОЛБУХИН И СИЛИСТРА

КНИГА XIII (XXVIII)

BULLETIN
DU MUSÉE NATIONAL
DE VARNA

AVEC LA PARTICIPATION DES MUSÉES
DE TOLBUHIN ET SILISTRA

TOME XIII (XXVIII)

1977

КНИГОИЗДАТЕЛСТВО «ГЕОРГИ БАКАЛОВ» – ВАРНА

ПОЛИТИКО-ПРОСВЕТНАТА РАБОТА НА ПОЛИТ- ЗАТВОРНИЦИТЕ ВЪВ ВАРНЕНСКИЯ ЗАТВОР 1925 — 1939 Г.

БОГОМИЛКА РОСЕТОВА

С преврата на 9. VI. 1923 г. в България се установи фашистка власт. Успехът му се дължи на обединените усилия на финансовия капитал, военните и всички контрареволуционни сили, тайно подкрепяни от монархическия институт. Това бе смяна на буржоазната демокрация с друга форма на класово господство — откритата терористическа диктатура. Българският фашизъм бе лишен от широка социална база сред работниците и селяните. От друга страна, борбата между отделните групировки в самата буржоазия и десните партии не се прекрати и затова в първите години на своето господство фашистката власт съчетаваше открития терор с груба фалшификация на парламентаризма.² Едва след Деветнадесетомайския преврат фашизмът можа да ликвидира парламента и легалните партии.

С вземането на властта Цанковото правителство започна политика на безпрепятствена експлоатация, грабеж и подтисничество на трудещите се. В този смисъл фашизмът бе дълбоко антинароден.³ Същевременно той бе пълно отрицание на всеки демократизъм, на всички политически права и свободи за народните маси.⁴

Характерна особеност на българския фашизъм бе «планомерното организирано физическо изстребване на работническата класа и селските маси, на тяхната интелигенция».⁵

Потушаването на Септемврийското въстание задълбочи основните класови противоречия. Фашисткният терор достигна до изстъпления, но Комунистическата партия продължаваше да съществува и изправяше

¹ Г. Димитров. Съч., т. 5, с. 10.

² Пак там, с. 9.

³ Пак там, т. 7, с. 126.

⁴ Пак там, с. 209.

⁵ Пак там, т. 8, с. 127.

ръст, събираше сили за ново настъпление. За да устои на съпротивата на трудещите се маси и за здрави международното си положение, правителството на Александър Цанков подготви законопроект за забрана на Комунистическата партия като юридическо основание за преследването на всички демократични сили. През януари 1924 г. този проект влезе в сила под названието Закон за защита на държавата. През цялата 1925 г. правителството гласуваше към него допълнения, които в суровите дни след 16. IV. 1925 г. позволиха издаването на стотици смъртни присъди и преследването на хиляди демократично настроени хора. Подсъдими бяха не само извършилите «обществено опасни престъпления», но и помагачите им. По-късно, през 1926 и 1929 г., правителството на Андрей Ляпчев гласува амнистии, които малко засегнаха политзатворниците с големи присъди. ЗЗД действуваше с пълна сила и през тридесетте години. Проведоха се десетки големи процеси, затваряха се комунисти и безпартийни, борци против фашизма. През време на управлението на Народния блок беше приет Закон за ограничаване на престъпността против личната и обществената безопасност.⁶ Той стана ново допълнение на ЗЗД. С него се целеше да се спрат масовите прояви на Работническата партия през този период — акции, демонстрации и събрания на легалните класови организации.

След Деветнадесетомайския преврат през 1934 г. фашизмът укрепи позициите си вътре в страната и в международен мащаб и разтури всички партийно-политически организации. Забранени бяха всякакви техни мероприятия, въведе се цензура върху печата. Новото допълнение към ЗЗД се наричаше Наредба-закон за защита безопасността на държавата. С тази и още няколко мерки фашисткото правителство преследваше не само членовете на партията, но и нейните привърженици. Законната форма на терора и преследванията завършваше с приетия през 1937 г. Закон за полицията, според който тя получаваше неограничени права.⁷

Чрез ЗЗД и всички негови допълнения се целеше да се отнемат правата и свободите на борещите се, да се оправдаят пред нашата и чуждата общественост полицейските насилия и издевателства.⁸ В резултат на този закон хиляди хора минаха през арестите и затворите.

В първите години на фашисткия режим, според изискванията на реакционното му законодателство, базата от затвори и арести, останали главно от турско време, не достигаше. Един от старите затвори в страната беше варненският. Още след първите процеси на фашистката власт през 1924—1925 г. той прие няколкостотин антифашисти—комунисти и земеделци, част от които изчакваха присъда. Затворът представляваше воняща дупка, с малки прозорчета, с един клозет и една чешма. Леглата бяха сковани от дъски на два етажа, с паразити, с недостиг на въздух, смрад — това бяха условията, при които трябваше да живеят варненските комунисти и антифашисти.⁹ Избеното помещение на затвора служеше за карцер — тъмно, мокро помещение, в което наказаните не можеха нито да лежат, нито да стоят прави. На тавана бяха наредени дебели греди, използвани при случай за бесилки.¹⁰ Подследствените носеха тежки

⁶ Н и н к о К о с а ш к и. «Зад железните решетки». С., 1971, с. 23.

⁷ П а к т а м, с. 25.

⁸ В-к «Защита», бр. 16 от 15. IX. 1932 г.

⁹ К и р и л Х а л а ч е в. «Живот горене». С., 1971, с. 114.

¹⁰ П а к т а м, с. 125.

вериги. Режимът на всички бе тежък и водеше до бавно физическо и морално изтощаване на затворниците.

През 1928—1929 г. край Варна бе построен нов затвор и от началото на 1930 г. затворените можеха да ползват условията на «модерната» сграда.¹¹ Тя бе построена по немки образец. В двете крила от по три етажа бяха разпределени 90 единични килии, а третото перпендикулярно крило се разделяше на 12 зали. Имаше караулен дом, домакински отдел и работни помещения. Сградата бе заобиколена от високи каменни зидове с 4 бойни кули за часовите.¹² В новия затвор режимът не само, че не беше сменен, но, напротив, борците се сблъскваха с много повече ограничения и забрани, които водеха до по-префинена психологическа инквизиция.¹³ Без да се спазват постановленията на наказателния закон, към политическите затворници се отнасяха по-зле от криминалните.¹⁴ Затова още след първите години престой те се разболяваха от туберкулоза, язва и други сериозни заболявания и продължително страдаха.

Въпреки тежките условия още през 1924—1925 г. политзатворниците наложиха своя авторитет сред целия затворнически колектив. Криминалните приеха моралното им ръководство, като се научиха да ги следват в живота на затвора и в борбата с управата.¹⁵

През първите дни след априлския процес политзатворниците се организираха в малки потребителски комуни — «столчета» — със съответен домакин.¹⁶ Тази икономическа форма на организация се наложи най-напред сред политзатворниците от стария затвор. След процеса бяха останали 137 «априлци»,¹⁷ заварили там около десетина свои другари.¹⁸ Според първата амнистия през 1926 г. бяха освободени 83 души¹⁹ с по-леките присъди по ЗЗД. След амнистията от 1929 г. към 5. VI излязоха още 16 антифашисти,²⁰ но междувременно пристигнаха нови попълнения политически затворници, които внасяха живот и свежа информация, нужни за вътрешната организация. В този период се създадоха партийни ядки като основа за бъдеща дейност. За първи път варненските политзатворници проведоха организирана акция по случай изпращането на първите амнистирани техни другари. Издигнаха се лозунги, затворниците запяха «Интернационала» и привлякоха вниманието на гражданите. Тази акция доведе до влошаването на режима и по-лошо отношение на властите към затворниците.²¹

Особено място в организационната работа на политзатворниците в стария затвор беше включването им в борбата за амнистия. Под ръководството на ЦК на БКП в началото на 1926 г. трудещите се от цялата страна се вдигнаха на борба за пълна и безусловна амнистия и отменяне на ЗЗД.²² В резолюция по вътрешното и международното положение и

¹¹ АМВР, об. д. 16589, т. II.

¹² К. Халачев. Цит. произв., с. 138.

¹³ Пак там, с. 125.

¹⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 171.

¹⁵ К. Халачев. Цит. произв., с. 115.

¹⁶ Пак там, с. 124.

¹⁷ АМВР, об. д. 12614, с. 22.

¹⁸ К. Халачев. Цит. произв., с. 124.

¹⁹ АМВР, об. д. 12614, с. 7.

²⁰ Пак там, с. 6.

²¹ К. Халачев. Цит. произв., с. 130.

²² ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 29, л. 1.

текущите задачи на БКП (т. с.) от 13. X. 1928 г. ЦК предвиждаше засилване на тази борба както в затворите, така и от обществеността, препоръчваше обогатяване на старите средства и форми за извоюване от правителството на желаната амнистия.²³ В София и другите градове се изграждаха общограждански комитети за борба с белия терор. В градовете, където имаше окръжни затвори, се създадоха комисии за амнистия. Варненската комисия при общогражданския комитет между активните си мероприятия свика общо събрание на 2. XII. 1928 г. и прие резолюция с искане за пълна и безусловна амнистия.²⁴ В затвора и навън се разпространяваше вестник «Амнистия», сведения за който се изпращаха от самите затворници. Един от постоянните дописници беше Стоян Комбов.²⁵ Междувременно затворниците научиха за солидарността, обявена от международния пролетариат, за идването на Анри Барбюс в България и техните действия станаха по-енергични.²⁶ Включиха се масово в гладната стачка, която обявиха всички политзатворници в България. Резултатът от нея беше активизирането на общественото мнение във и извън страната. Седемдневното гладуване изяви политзатворника като борец за свобода при по-специални условия.²⁷ В отговор на това властта забрани внасянето на вестници, а всички книги трябваше да минават през цензура. Бяха позволени само книги с религиозно съдържание. До минимум се ограничаваше кореспонденцията. Целта беше пълно изолиране на затворниците от живота в страната и изключването им от всякаква борба. Въпреки това по време на свижданията и при други срещи в затвора се внасяха вестници и други материали. От първите дни на априлския процес и дълги години след това в новия затвор помощник за свързване на колектива с партията беше баба Халачка (майката на затворника Кирил Халачев). С риск и голяма изобретателност тя носеше писма и пратки за затворниците.²⁸ Затворническите издания се изнасяха в табли, които изработваше Стоян Комбов. За укриването на материалите се специализираха Кирил Халачев и Петър Игнатов, които можеха да отворят всички врати вътре в затвора само с отвертка.²⁹ В писмо до окръжния полицейски инспектор във Варна от Плевенското окръжно управление се съобщава, че при тях е заловено писмо от Варна. В резолюцията към него се чете, че затворниците редовно и свободно кореспондират или чрез изпращане на пазара на техни другари, или чрез отиващите в съда като свидетели подсъдими. За връзки се използват и каруцарите в стопанството на затвора.³⁰

ОК на БКП даваше указания как да се приготвя симпатично мастило или хектограф за изготвяне на повече екземпляри от материалите.³¹ Полицията отбелязваше, че от затвора се изпращат писма със симпатично мастило — оризова вода — до различни градове в страната.³² През 1934 г. особена тревога предизвика бягството на «опасния конспиратор» Георги Костов. Разследвайки случая, властите установиха, че връзките

²³ АМВР, об. д. 12603-В, с. 1.

²⁴ Н. Косашки. Цит. произв., с. 342.

²⁵ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 48.

²⁶ К. Халачев. Цит. произв., с. 127.

²⁷ Пак там, с. 132.

²⁸ Пак там, с. 133.

²⁹ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 51.

³⁰ АМВР, об. д. 13667, с. 47.

³¹ АМВР, об. д. 12603-Г, с. 28.

³² АМВР, об. д. 13667, с. 128.

на комунистите в града с тези, които «излежават присъдите си по конспирация», са много активни. Благодарение на тях е станало бягството на затворника от прокуратурата.³³

Поддържането на контакти внасяше особен ред и дисциплина в живота на политзатворниците. Те не бяха откъснати от борбата, чувствуваха грижите на партията. Първите кореспонденции още от стария затвор ставаха по линия на МОПР. Пишеха различни работнически колективи от Съветския съюз — главно от Пензенска област (по разпределението на Помощната организация).³⁴ Писмата им носеха бодрост и вяра, защото в тях се споделяха успехите в трудовите делници на съветските хора.³⁵

Мопровските комитети в България организираха и местни мероприятия в полза на политзатворниците. Те устройваха митинги и събрания, събираха средства за подпомагане на пострадалите от белия терор, организираха внасянето на литература в затвора, осигуряваха адвокатска защита при процесите. В един отчет на нелегалната МОПР за времето от 1 до 30. IX. 1927 г. се посочва, че за варненския затвор са изпратени 5000 лв.³⁶ Дейността на окръжния помощен комитет след 1932 г. се изрази в поемане на шефство над затвора.³⁷ По този начин политзатворниците можеха да участвуват в общата борба против фашизма. През 1938 г. мопровската дейност се преустрои в движение за оказване на помощ. Чрез разпространение на фондови марки само през 1938 г. във Варненско бяха разпродадени марки за 15 000 лв. и изпратени на политзатворниците в сливения затвор, защото по това време по-голямата част от варненските политзатворници беше изпратена там.³⁸

Ясно беше, че въпреки жестоките мерки властта не можеше да изолира напълно политическите затворници и през 1932 г. започна да ги концентрира в няколко затвора. Един от концентрационните затвори в България стана варненският.³⁹ Особено силно това се прояви след Деветнадесетомаяския преврат. В рапорт на главния надзирател на варненския затвор Гурлев от 20. VIII. 1935 г. се съобщава, че в сравнение с 1930 г. затворниците са увеличени двойно повече.⁴⁰ След 1937 г. всички затворници се прехвърлиха в сливения централен затвор. Амнистията от 1937 и 1938 г. намалиха броя на политзатворниците в цялата страна. Всъщност по-големи политзатворнически групи във варненския затвор се оформиха през 1931—1936 г.

За да не се чувствуват изолирани от партийния живот, в затворите се организираха комунистически групи (партийни ядки) от по 5—6 души. До 1928 г. във варненския затвор се практикуваше провеждането на общи събрания, на които се разглеждаха въпроси на вътрешната организация.⁴¹ Партийните групи сплотяваха всички политзатворници чрез формите и методите на своята работа. Почти веднага след изграждането им ЦК на БКП установи връзки и им оказваше системна помощ.⁴² В своя инструк-

³³ АМВР, об. д. 1844, с. 1.

³⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 131, л. 39—40.

³⁵ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 131, л. 2, 8, 42, 61, 62.

³⁶ ЦПА, ф. 162, оп. 2, а. е. 11, л. 2.

³⁷ ЦПА, ф. 163, оп. 1, а. е. 75.

³⁸ АМВР, об. д. 12883, с. 5, 18.

³⁹ Н. Косашки. Цит. произв., с. 88.

⁴⁰ АМВР, об. д. 16589, т. II, л. 7.

⁴¹ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, л. 39.

⁴² ЦПА, ф. 162, оп. 2, а. е. 49.

ция до окръжните комитети той им нареждаше да се свържат с политзатворниците, да им изпращат партийна литература и техните прояви да се изнасят в пресата.⁴³

През 1931—1932 г. политзатворниците във варненския затвор изградиха своя обща организация — колектив. В него влизаха всички политзатворници, без разлика на убеждения и партийност. Колективът организираше борбата за смекчаване на режима, грижеше се за редовна кореспонденция и информация. Чрез него се организираше правилна политико-възпитателна и културно-масова работа. До колектива се изпращаха помощите отвън, а икономическата комисия разпределяше храната и лекарствата. Политзатворниците избираха ръководство на колектива, което провеждаше ежедневните задачи. Директивата на ЦК на БКП от юни 1935 г. за работата в затворите отбелязва точно и регламентира мястото и значението на колектива: «Той е политико-стопанска организация. Чрез нея партийната ядка провежда политико-възпитателната работа сред политзатворниците, занимава се с въпроси, интересувачи политзатворниците, и се грижи за правилно използване и разпределение средствата, постъпили от МОПР и други организации и лица.»⁴⁴

В отчет на варненските политзатворници до ЦК на партията, направен в края на 1934 г. или началото на 1935 г., се казва: «В основата на цялата наша масова работа стои партийната ядка заедно с комсомолската. Около тях са обединени всички останали политзатворници в колектив.»⁴⁵

Ролята на най-масов орган за борба в затвора играеше общозатворническият комитет. Със своята мрежа той обхващаше целия затвор и долавяше настроението на затворените.⁴⁶ Като спомагателен орган на общозатворническият комитет във варненския затвор служеха бригадите: една на младежите и една на възрастните. Чрез тях се обработваха криминалните затворници за привличане в организацията.

Стопанската дейност на колектива се основаваше на процентната система. Всички постъпления отвън се разпределяха, като половината оставаше за колектива, а останалата се даваше за столчето, в което е самият получател. От постъпилите суми една част се внасяше, а другата се оставяше за лично ползване. Материалите, пристигнали по помощна линия, се разпределяха от икономическата комисия при колективното ръководство. Чрез такава стопанска организация варненските затворници считаха, че се запазва материалният стимул, който позволяваше по-активно издирване на частни средства и постъпления. Животът и практиката показваха, че системата на организация във варненския затвор се оказва най-правилна, способствуваше за цялостната дейност на затворниците, запазваше живота и здравето на борците за свобода.

От 1929 до 1935 г. ръководството на БКП бе завладяно от левите сектанти и неговата работа в затворите имаше свои специфични особености. Връзките на ЦК и ОК на БКП с политзатворниците бяха слаби и нередовни. Отричаха се революционните добродетели на тесняшката партия и нейните постижения. Тази линия доведе до разделянето на политзатворниците на «стари» и «млади».⁴⁷ Зад употребата на големи революционни

⁴³ АМВР, об. д. 4746, л. 42.

⁴⁴ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 535, л. 1—3.

⁴⁵ АМВР, об. д. 20948, с. 125.

⁴⁶ П а к т а м.

⁴⁷ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 468, л. 39—40.

фрази се опошлиха критиката и самокритиката. Практикуваше се грубо командване до сковаване на духа. Против тази линия се изправяха някои членове на колектива, които след това биваха определяни като «фракционери».⁴⁸ През този период се насаждаха неправилните методи и форми на работа с колектива на затворниците. Призоваваше се борбата в затвора да се води така, както и навън с цел затворниците не само да не се отстраняват от класовата борба, а, напротив, сами да я разгарят вътре в затвора. Левосектантите предаваха на колектива несвойствени задачи, като се мъчеха да ги уеднаквят с тези на партийната ядка — да организира и провежда акции, дори да издига лозунги за установяване на съветска власт.⁴⁹ Издигаше се високопарният лозунг «сред масите».⁵⁰ За тази цел се провеждаха календарни акции с позиви, плакати и издигане на червени знамена.⁵¹ С тези масови прояви затворът трябваше да покаже, че е една от крепостите на работническото движение, с командна висота и негова задача е организирането на борба за общокласови искания, против фашистката диктатура и за съветска България.⁵² В този дух често се провеждаха гладни стачки и отказ от помилвания като силни средства за борба със затворническата управа. Тези от затворниците, които приемаха помилване, се смятаха за капитуланти.⁵³

Изразител и защитник на левосектантския курс стана новото партийно ръководство, избрано през лятото на 1933 г. с партийен секретар Вълчо Ганев. Подкрепяно от Йонко Панов, то издигна лозунга «сред масите» и водеше борба против априлци и старите комунисти като Атанас Кабов, Христо Михайлов, Стоян Комбов, Добри Терпешев и др.⁵⁴ Подценяваше се Септемврийското въстание, обезличаваше се дейността на Георги Димитров и Васил Коларов.⁵⁵

Акциите заемаха особено място в живота на политзатворниците. Най-тържествено се отбелязваше 1 май. През 1932 г. празнуването му се съпроводи със запяване на «Дружна песен» и «Интернационала», маршируване в колелото, пламенна реч в коридорите на затвора и развято червено знаме.⁵⁶ По подобен начин се отбелязваха денят на политзатворника — 23 септември, денят на Парижката комуна — 18 март, 1 август — ден на борбата против войните и още редица други дати.

Успехите на левосектантския курс в затвора имаха своя обективна основа. От една страна, се съблюдаваше основният партийен курс, без възможности за допълнителна информация, а от друга, тежкия затворнически режим, карцерът и другите наказания предизвикваха пленените революционери към засилена и не винаги оправдана тактически съпротива. Този курс имаше лоши последици за живота, здравето и възпитанието на затворниците. След всяка акция режимът се затягаше, увеличаваха се наказанията. Младите политзатворници се учеха на фразеология и догматизъм, на злепоставяне на старите партийни кадри и тесносоциалистическия период на партията.

⁴⁸ АМВР, об. д. 12603-Г, с. 14.

⁴⁹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 471, л. 51—57.

⁵⁰ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, л. 58.

⁵¹ АМВР, об. д. 12603-Г, с. 28.

⁵² ЦПА, Ак. 181, оп. 1, а. е. 53.

⁵³ К. Халачев. Цит. произв., с. 163.

⁵⁴ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 58.

⁵⁵ К. Халачев. Цит. произв., с. 160.

⁵⁶ П а к т а м, с. 156.

В края на 1933 и началото на 1934 г. затворът посрещна конспираторите от нашумелия «моряшки процес». Обществеността ги защити с многобройни акции и протести и ги поощри с телеграми и писма. За правилното им възпитание в затворнически условия се погрижиха «априлци».⁵⁷ Не по-малко значение имаше тяхната грижа за насочване на младежите, дошли през 1934—1935 г., когато само във Варненска област бяха проведени десетки процеси. Като подследствени или осъдени в затвора пристигаха подсъдимите от комунистическата есперантска група, на Добруджанската революционна организация, от процеса срещу комунистическата конспирация във Варна и др.⁵⁸ Наред с «априлци» младите срещаха и сковаващите догми на левосектантите. Обстановката в страната и разрастващото се революционно движение налагаха вече на партията да приеме нов курс.

След Лайпцигския процес и Деветнадесетомайския преврат ленинското ядро в ЦК и Задграничното бюро насочиха партията към преодоляване на лявото сектантство. Особено значение за затворниците имаха решенията на V пленум на ЦК на БКП от януари 1935 г. и приетата резолюция на Политсекретариата на ИККИ — «БКП във връзка със събитията от 19. V. 1934 г.». На партийно събрание през ноември 1935 г. затворниците от варненския затвор обсъдиха по-задълбочено обстановката и съдържанието на новия курс и приеха резолюция, в която се казваше: «Одобряваме единодушно и безрезервно решенията на V пленум на ЦК на БКП, осветляващи пътя към действителния болшевишки поврат. . .» Събранието направи преоценка на дейността и поведението на кадрите, нелоялното отношение към теснячеството, издигането на гръмки лозунги и излагане на риск живота на политзатворниците. То апелира към всички политзатворници в страната за «искрено и честно сплотяване около ЦК и Георги Димитров».⁵⁹ Събранието и резолюцията бяха резултат на грижите на новия ЦК към двата концентрационни затвора: варненския и плевенския. Контролът, информацията, връзките между ЦК и окръжните комитети на партията и затворите се укрепиха. Още през юни 1935 г. ЦК на партията изпрати писмо-резолюция до партийните ядки във варненския и плевенския затвор. В него ЦК оцени критиката на другарите от затвора за слабите контакти с тях. Одобри организирането на бита във варненския затвор, трудовата дейност в него и политико-просветната работа. На варненци се напомняше, че все още грешат в оценката на «тесняшкия недъг», като им препоръчваше да ценят положителния опит на старата партия. В писмото-резолюция се изтъкваха грешките при оценката на Деветнадесетомайския преврат, насочваше се към създаване на единен фронт и коригиране на неправилното схващане за Социалдемократическата партия и Земеделския съюз като врагове на пролетариата.⁶⁰ Това писмо помогна на варненските политзатворници да преодолеят наслоени схващания, предубеждения и организационни грешки от левосектантството и да достигнат до ноемврийската резолюция като първа крачка към новия курс.

В друго писма до партийните ядки в затворите, пак от 1935 г., ЦК им препоръчваше да водят политико-възпитателна работа сред комунисти-

⁵⁷ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 58.

⁵⁸ АМВР, об. д. 12614, с. 12—18.

⁵⁹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 468, л. 39—40.

⁶⁰ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 543.

те, комсомолците и съчувствениците на партията. Чрез просветната дейност трябваше да се привличат трудовите криминални затворници и да се организира борбата за подобряване на режима. Изразяваше се несъгласие с гладните стачки и вдигането на трибуни в затворите. Посочваше се, че акциите ще имат значение, когато обхващат цялата затворническа маса по въпроси, които цялостно я засягат. Писмото отговаряше на насъщни въпроси на колективите — да се води борба за амнистия, против помилванията, с които буржоазията цели разложение сред политзатворниците. ЦК считаше, че трябва да се работи в работилниците на затвора, но да се води борба против робския труд.⁶¹

Междувременно беше започнала дискусия между партийните ядки в плевенския и варненския затвор. Тя започна със сериозно обсъждане на организационния и просветния живот в затвора. По поръчение на ЦК в края на 1934 г. плевенските затворници изготвиха проект за обща директива на партийните ядки във всички затвори. Целеше се уеднаквяване на техния стил и метод за борба. След обсъждане на плевенския проект през пролетта на 1935 г. варненската партийна ядка изпрати до ЦК своето мнение и предложение за изготвяне на директивата.⁶² Осъждаха се левосектантските прояви в дейността на плевенските затворници. Принципно несъгласие варненци изразиха по бита и икономическата политика, по политико-просветната работа и по въпроса дали да се работи в затворите. В писмо до комунистите в плевенския затвор, а впоследствие и в самата директива ЦК сподели гледището на партийната организация във варненския затвор. Дискусията помогна на партийните ядки по-бързо да преустроят работата си в ленински дух. През лятото на 1935 г. директивата бе окончателно изготвена. В нея се осъждаха досегашните форми на борба, гладните стачки, календарните акции. Препоръчваше се за образец стопанската организация във варненския затвор, да се обхване цялата затворническа маса за правилно организиране и ръководство на партийно-възпитателната работа. В директивата се даваше указание да се развият и укрепят партийните и комсомолските ядки, колективът на политзатворниците и общозатворническият комитет.⁶³

Изправянето на левосектантските грешки беше дълъг и сложен процес с конкретно приложение в организационната работа. ЦК беше предложил да се популяризира делото на Георги Димитров, а примерът му да стане извор за възпитание.⁶⁴ Във варненския затвор имаше благоприятно условие за това. Между политзатворниците беше Любчо Баръмов, племенник на Г. Димитров. През 1934 г. още от Лайпциг Димитров му изпрати писмо, в което го съветваше как да понася затворническия режим и как да се оползотворяват свободните часове: «Нужно е всячески да използваш времето си в затвора, за да закалиш още повече волята си и да се подковеш всестранно с необходимите за живота и борбата солидни знания. Трябва да се учи, учи и постоянно учи! . . . Наред със старателно поддържане на здравето си (гимнастика, изтриване с вода, използване на кратките разходки за дълбоко и правилно дишане) съсредоточи главното свое внимание в две посоки: 1) основно критическо изучаване историята — българска, европейска, всемирна и изучаване на чужди езици,

⁶¹ ЦПА, ф. 3, оп. 1, а. е. 435, АМВР, об. д. 12603-В, с. 41.

⁶² ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 397, АМВР, об. д. 20948, с. 123.

⁶³ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 535, л. 1—3.

⁶⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 463.

2) самостоятелно обсъждане и разработване на големите проблеми на днешното време и текущи актуални въпроси.»⁶⁵ Това писмо се оказа много важно за внедряването на новия курс и оборване на левосектантското схващане за просветната работа като «читанкаджийство». Затворниците успяха да се запознаят със съдържанието на писмото и организираха разнообразни форми на марксистко-ленинско обучение.

В края на 1935 г. партийната организация прие резолюция за историческата роля на Георги Димитров и отношението на политзатворниците към неговата борба и героичното му поведение пред фашистите. «Отправяме най-горещ апел за искрено и честно сплотяване около ЦК и другаря Димитров. . . пламенен привет на нашия водач и учител др. Димитров, великият пример на който ще ни вдъхновява в тежката борба против фашистката диктатура.»⁶⁶ Събранието и резолюцията помогнаха на затворниците да ползват по-широко революционния опит на старите кадри, като го освежаваха с младежки ентузиазъм.

Друг насъщен въпрос за колектива бяха помилванията. Левосектантите бяха приучили затворниците да се отказват от всички помилвания, защото ги разглеждаха като буржоазна милост. Заменяше се лозунгът за амнистия с лозунг за пълно освобождаване на политзатворниците.⁶⁷ През 1932 г. от софийския във варненския затвор бе преместен Атанас Кабов. Той донесе указания от ЦК на БКП да се направи всичко затворените повече от 7—8 години да излязат чрез помилване, за да се запази здравето им.⁶⁸ Партийното ръководство във варненския затвор начело с Вълчо Ганев обяви такива прояви като «опортюнистически». Новият ленински курс поставяше ударение върху запазването на партийните кадри. И тук се сочеше примерът на Георги Димитров. Разясняваше се, че приемането на помилване не е капитулантство. Затворниците продължаваха да се борят за амнистия, но допускаха помилвания без условия от властта.⁶⁹

Изключително важен принос в преодоляване на лявото сектантство имаха решенията на VII конгрес на Коминтерна. Генералната линия, обявена от конгреса — изграждане на антифашистки народен фронт, — осмисляше ежедневието и работата на политзатворниците. Налагаше се да се прилага гъвкава тактика за сплотяване на силите и отстраняване догмите на лявото сектантство. За прилагане на идеите на VII конгрес в България помогнаха решенията на VI пленум на ЦК на БКП, проведен в началото на февруари 1936 г. Процесът за преминаване на единнофронтовски позиции беше съпроводен с дискусии, неувереност, в някои отношения бавно изживяване на левия уклон. На партийната организация липсваха системни връзки с ЦК и ОК на БКП, особено до 1934 г. Политическите затворници се нуждаеха от навременна информация, за да могат да вземат правилни решения по вътрешни и външни въпроси. Често пъти колективът оставаше на собствените си сили, а това понякога имаше лоши последици.⁷⁰ Така партийната ядка във варненския затвор допусна надценяване на своите оценки и решения по събитията през 1934 г. и намираше, че сама е преминала към новия ленински курс преди другите затвори.⁷¹

⁶⁵ Н. Косашки. Цит. произв., с. 198.

⁶⁶ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 468, л. 40.

⁶⁷ Пак там, л. 39.

⁶⁸ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 58.

⁶⁹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 54—60.

⁷⁰ АМВР, об. д. 20948, с. 123.

⁷¹ ЦПА, Ак. 181, оп. 1, а. е. 29.

Липсваше самокритичност и това криеше опасност за бъдещето на колектива.

От началото на 1935 г. окръжният комитет отчете незадоволителната си работа с политзатворниците и размени няколко писма с партийната ядка.⁷² Макар че все още имаше левосектантски залитания, в тях се засягаха наболели въпроси на затворническия колектив. Тези контакти предизвикаха размяна на мнения и спорове за правилно изясняване на конкретни въпроси от ежедневието. Критиката и самокритиката доведоха до повишаване нивото и разнообразяване на формите за политико-просветна работа. Това стана обективна основа за задълбочаване курса на болшевизация.

За преодоляване на лявото сектантство във варненския затвор особено значение имаше и субективният фактор. В началото на 30-те години тук излежаваха присъди борци със здрава марксистко-ленинска подготовка като Христо Михайлов, Атанас Кабов, Владо Тричков, Йордан Лютибродски, Христо Кърпачев, Йордан Ноев, Стоян Златев, Стоян Комбов и др. Характерно за тяхното поведение в затвора бе непрекъснатото самообразование, дълбокото анализиране на политическата обстановка, контактност със затворническите маси. Особено удоволствие доставяха на всички разказите на Христо Михайлов за Септемврийското въстание.⁷³ Голямото обаяние на революционера вдъхваше уважение дори и сред убедените левосектанти. Владо Тричков започваше да иронизира фразьорството им и категорично оправяше споровете.⁷⁴ Йордан Ноев, завеждащ агитпропа при партийното ръководство, «априлец», «притежаваше солидна марксистко-ленинска подготовка и умееше на лек и достъпен език да разработва и изяснява най-трудните въпроси».⁷⁵ В затворническия печат проявиха задълбочените си политически знания Христо Кърпачев, Кръстю Белев, Константин Попрусинов, Йордан Ноев, Стоян Комбов.

Голямо отражение за политзатворническия колектив дадоха престоят и героичната смърт на Йордан Лютибродски. Макар и млад, «той бе пример на истински болшевик-герой. . . Той принуждаваше всички да го уважават и да чувствуват огромната му морална сила».⁷⁶ След смъртта му политзатворниците изработиха и разпространиха позив с предсмъртното писмо на Лютибродски, което стана техен завет: «Не! По-добре мъртъв, но жив за своята класа, отколкото вонящ политически труп. . . И с въжето на врата, наместо вас извиквам ви: Дерзайте! Макар и със скъпи жертви, победата е наша! Физически мъртви, борците ще живеят в съзнанието на победоносния пролетариат.» Към писмото в позива другарите му направиха свой коментар. В него те изразяваха преклонението си пред тази изключителна личност. В духа на новия курс разглеждаха възможността да бъде спасен само «чрез организиране на масово движение в негова и на всички осъдени на смърт защита» . . . чрез народен антифашистки фронт, с «масова кампания против бесилките и смъртните присъди», по примера на освобождаването на Георги Димитров от фашисткия затвор.⁷⁷

⁷² АМВР, об. д. 12603-Г, с. 16, 24, 28, 33.

⁷³ ЦПА, № 1663. Спомени на Димитър Костов.

⁷⁴ К. Халачев. Цит. произв., с. 162.

⁷⁵ ЦПА, № 1663. Спомени на Димитър Костов.

⁷⁶ ЦПА, № 995. Спомени на Кирил Халачев.

⁷⁷ ЦПА, ф. 158, оп. 1, а. е. 6.

Поведението на Лютибродски и позивът, разпространен след това, вбесиха затворническите власти, а още повече фашисткото правителство, защото партията направи всичко възможно да разпространи предсмъртните завети на революционера сред трудещите се. Вестник «Правда» отпечата протест срещу смъртната присъда на комуниста Йордан Лютибродски. В лично поверително донесение до щаба на варненския гарнизон се коментира, че въпреки цензурата от затвора били изнесени и последните думи на Лютибродски, че държава и общество с бесилки не се оправят, а с общи подобрения и грижи над икономически слабите.⁷⁸ Лютибродски бе представител на новото революционно поколение, който знаеше защо умира и притежаваше неизмеримо духовно величие. Така го прецени и френският писател Марсел Вилар в книгата си «От Бабьоф до Димитров».⁷⁹

При наличието на такъв субективен фактор преодоляването на лево-сектантския уклон във варненския затвор стана по-леко. Преминаването на ленински позиции се извършваше с моралната подкрепа на «априлци» и другите закалени борци. Тяхната активна дейност и пример се проявиха най-много в богатата политическа и просветна дейност в затвора. Най-голямо ударение в тази област се поставяше на усвояването на марксистко-ленинското учение. Изградиха се кръжоци в три степени: 1) история на обществото, 2) исторически материализъм и политическа икономия и 3) диалектически материализъм.⁸⁰ В кръжоците участваха на доброволни начала почти всички членове на колектива. В края на 1935 г. 40 младежи завършиха кръжок по политикомомия, като разгледаха 21 теми. На края свикаха конференция с набелязан докладчик по тема със задача да свърже Маркс с българската действителност.⁸¹ През 1936 г. в първата степен се занимаваха 11 души и изучиха 9 теми. Във втора степен участваха 32 души, които обсъдиха 6 теми по политикомомия и 4 теми по исторически материализъм. В кръжока по диамат преминаха 32 души, но се разгледаха само 2 теми.⁸² Освен тези общи кръжоци според интересите се сформираха един затворнически кореспондентски кръжок и към него журналистически курс. Добре работиха литературният, антирелигиозният кръжок и този по националния въпрос.⁸³ През 1936 г. в журналистическия курс участваха 33 души, които разгледаха 4 теми и преминаха 6 практически занятия.⁸⁴ В кореспондентския кръжок само през 1936 г. се занимаваха около 60 души.⁸⁵

В системата на общозатворническата организация пред криминалните затворници се изнасяха по 1—2 доклада месечно за политическа просвета и идеологическо издигане. Изградиха се общообразователни кръжоци за придобиване на елементарни знания и ликвидиране на неграмотността.⁸⁶

Политзатворниците поддържаха марксистка библиотека. Още в стария затвор бяха внесени Лениновите произведения: «Държавата и революцията», «Левичарството — детска болест на комунизма», «Двете так-

⁷⁸ АМВР, об. д. 16589, т. II, с. 5.

⁷⁹ Н. Косашки. Цит. произв., с. 298.

⁸⁰ АМВР, об. д. 20948, с. 125.

⁸¹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 514, л. 20—30.

⁸² ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 514, л. 3 и а. е. 516, л. 30.

⁸³ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 22—31, и АМВР, об. д. 20948, с. 125.

⁸⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 516, л. 30.

⁸⁵ П а к там.

⁸⁶ АМВР, об. д. 20948, с. 125.

тики на социалдемократията».⁸⁷ Колективно се четяха вестник «Ведрина» на Антон Страшимиров, «Наковалня» на Димитър Полянов.⁸⁸ В началото на 30-те години биваха изпращани затворници в книговезката работилница. Оттам те носеха книги и обогатяваха фонда с «Ленин за въоръженото въстание», «Административно устройство на СССР» и др. Подвързките им се правеха с позволени от цензурата заглавия.⁸⁹

В изработената през юни 1935 г. Директива на ЦК за работа в затворите се одобряваше политико-просветната работа и организация на варненския колектив. Просветната работа не можеше да се оценява като «школничество» и «прекалена просвета», както твърдяха плевенските затворници в дискусиата по изготвянето на тази директива. ЦК учеше, че опорна точка и главно направление в затворническата дейност трябва и за в бъдеще да бъде политико-просветната работа, като се обогатят формите и методите ѝ.⁹⁰

Особено място в просветната, организационната и възпитателната дейност на варненския колектив имаше издаването на вътрешен печат. Необходимостта от издаване на собствен вестник дойде, от една страна, поради забраната за внасяне на други издания, а от друга, за вътрешна информация като колективен организатор и възпитател. Орган на партияната ядка беше изданието «Бюлетин», което излизаше всеки месец.⁹¹ От 1933 г. започна издаването на «Затворническа трибуна» като вестник на всички затворници. В началото той излизаше веднъж, а по-късно — два пъти в месеца.⁹² През 1935 г. за нуждите на колектива се издаде вестник «Колектив», който от 15. IX. 1936 г. бе преименуван в «Политзатворнически колектив». През 1935 г. от него излязоха петнадесет броя.⁹³ Освен него във варненския затвор се издаваха «Младежка искра» — орган на комсомолската ядка, който излизаше два пъти в месеца, «Антирелигиозен лист» — орган на безбожническата организация, издаван веднъж на 3—4 месеца. От 1934 г. веднъж на два месеца се издаваше «Литературен лист», предназначен за всички затворници.⁹⁴

Вестник «Затворническа трибуна» се списваше с рисувано клише и печатни ръкописни букви, с формат 32/42 см. В редакционната колегия влизаха Христо Михайлов, Стоян Комбов, Крум Луков, а по-късно бяха привлечени Никола Парапунов и Крум Стойчев.⁹⁵ За набирането на материали най-много помагаха кореспондентският и литкорският кръжок. Рабкорите донасяха в дописническия отдел всичко, каквото ставаше в затвора. Същевременно кръжокът стана школа за журналистически кадри. В него участваха политически и криминални затворници.⁹⁶ На страниците на «Затворническа трибуна» се отразяваха животът и борбите на затворническите организации. Поместваха се отчети на общозатворническият комитет,⁹⁷ рубрики «Из живота на затворниците»,⁹⁸ «На борба против

⁸⁷ К. Халачев. Цит. произв., с. 128.

⁸⁸ П а к т а м.

⁸⁹ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 48.

⁹⁰ ЦПА, ф. 1, оп. 3, а. е. 543.

⁹¹ АМВР, об. д. 20948, с. 125.

⁹² ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 61—111, а. е. 514, л. 20—30, АМВР, об. д. 20948, с. 123.

⁹³ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 1—57, а. е. 514, л. 25—26, л. 41—43.

⁹⁴ АМВР, об. д. 20948, с. 125.

⁹⁵ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, с. 49.

⁹⁶ П а к т а м, с. 50.

⁹⁷ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 71—82.

⁹⁸ П а к т а м, л. 83—92.

ингелите» (шпионите — б. м.) и «Помилванията на затворниците», «Затягат режима», «На борба за общозатворнически комитет».⁹⁹ Във всеки брой имаше рубрика «Вътрешен и международен преглед». Много важна беше борбата на страниците на вестника против левосектантския уклон, за внасяне на болшевишки похват в работата, за създаване на единен фронт. В статията за помилванията на затворниците от 1. I. 1936 г. се разясняваше правилното отношение, което трябваше да имат политзатворниците към помилванията. Вестникът постигна успехи в провеждане на линията за единен фронт, като призоваваше да се започне от избирането на общозатворническият комитет като истински «единофронтowski орган за действие на масите». В него «могат да участвуват земеделци, демократи, национал-либерали, стига да са честни борци».¹⁰⁰ Същевременно се работеше и за патриотичното и интернационалното възпитание на затворниците. Отбелязваха се годишнините на Международния ден на жената — 8 март, празника на Червената армия, 1 май, 18 март — деня на Парижката комуна, Освобождението на България и др.¹⁰¹ Когато в уводна статия на вестника се отбелязва тригодишнината от излизането на вестник «Затворническа трибуна», властите се постараха да открият автора, а в негово лице — свой опасен враг. Всъщност в нея — авторът Христо Кърпачев — направи обстоен анализ на успехите и недостатъците на вестника. «Този печатен орган, който блесна и продължава да свети по-силно в един от най-тъмните кътове на фашисткия мрак, бе и е «Затворническа трибуна» — най-обичаната и най-мразената, търсената с жадност да я прочетат и преследваната да я унищожат, възбуждаща, от една страна, вяра, ентузиазъм, подбуждаща борческо съзнание и класов дълг, а, от друга, яд и злоба, достигаща до истеричност.» По-нататък се изтъкваше, че вестникът отразява «негодуванието на затворническата маса, идеологическото избистряне и растеж на класовото съзнание и класовия дълг». На края призоваваше за активност в сътрудничеството на «Затворническа трибуна», за да продължава» по-ярко да осветява пътя към нашето освобождение.»¹⁰² В рапорт от 11. X. 1935 г. главният надзирател на затвора пише, че целта на този вестник е «да организира политическите и криминалните затворници в сплотеност, като апелира и ги повиква в борба против управата и нейните разпореждания, чрез което цели да постигне провалянето на затворническия режим и облекчение на положението им и излизане на свобода». След това главният надзирател сам признава въздействието на вестника с обявления от затворниците «поход към неподчинение», «отказ да изтърпяват наказанията и да четат молитви», след което можело да се очаква по-сериозна акция.¹⁰³

Вестник «Колектив» като орган на колективното ръководство имаше по-тесни задачи, но въпросите, които разглеждаше, изискваха задълбоченост в провеждането на партийната линия. Още в първите броеве се изнесоха резолюциите на колектива по Деветнадесетомайския преврат. По-нататък вестникът целенасочено се бореше против левосектантския уклон и неговите най-ярки прояви в затвора. Появиха се статии: «Колективът е на поста си», «За критиката и самокритиката», «За другарските

⁹⁹ ЦПА ф. з. оп. 4, а. е. 514, л. 20—30.

¹⁰⁰ П а к т а м.

¹⁰¹ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 71—82, л. 93—92.

¹⁰² АМВР, об. д. 16589, т. II, л. 16.

¹⁰³ П а к т а м, л. 14.

отношения»,¹⁰⁴ «Не илюзии, а борба», «Как стои въпросът за помилванията»¹⁰⁵ и др. В броя от 15. V. 1935 г. беше поместена статия «Десет години в затвора».¹⁰⁶ Тук редколегията очерта четири момента, които характеризират живота на политзатворниците: последователна и упорита борба против царските помилвания, прогресивно усвояване методите на организация и ръководство на затворническата маса, идеологическо обработване и издигане на политзатворниците, изработване на колективни навици. На тези правилни позиции стъпиха «априлци» и имаха последователи. В това се състои тяхната заслуга, посочва вестникът. Специално място се отделяше за примера на Георги Димитров и значението на този въпрос за политзатворниците.¹⁰⁷ На страниците на вестник «Колектив» от 1. VI. 1935 г. поетът Христо Кърпачев помести стихотворението си «Ликвидатор», с което се осъждаха предателите и агент-провокакторите.¹⁰⁸ «Колектив» изрази скръбта на политзатворниците по повод обесването на Йордан Лютибродски и смъртта на Атанас Кабов. Вестникът следеше политикопросветната работа в кръжоците, критикуваше изоставането или приветствуваше постиженията. Изтъкваше се, че небрежното отношение към просветата пречи на младежите, които са влезли в движението с малък опит и неясноти по много въпроси. На страниците на вестника се обсъди работата на литературния кръжок, прие се план за работата му по шестмесечия, като се наблегна да взема живо участие в борбите на затворническата маса и в работата на рабкора, редовно участие в периодичните издания, идеологическото издигане на членовете, повдигане квалификацията на литературната критика, техниката на стиха. Вестник «Колектив» отбелязва като успех на кръжока изданието «Червени зари» в чест на Лютибродски, обслужването на литературния и антирелигиозни листове и други.¹⁰⁹

Цялата издателска дейност във варненския затвор се дължеше на особеното внимание, което отделяха партийната ядка и колективното ръководство за създаване на журналистически кадри. Само през първото полугодие на 1935 г. членовете на литературния кръжок участваха в изданията на затвора с 21 стихотворения и 11 разказа. Те издадоха и втори брой на вестник «Червени зари».¹¹⁰ В редактирането на «Литературен глас» и «Червени зари» участваха Константин Попрусинов (Червения поп), Крум Луков, Йордан Ноев.¹¹¹ При тези издания особено внимание се отделяше на вестникарската техника. Образуваха се две групи от печатари, всяка от които отговаряше за едно от изданията.¹¹² Така печатането ставаше по-бързо и с по-малко грешки.

Списването на периодичен печат във варненския затвор беше голямо постижение на затворниците. Вестниците и листовите изиграха мобилизираща и възпитателна роля за целия колектив и за спечелването на криминалните затворници в полза на борбата. Затворът се превърна в школа за комунизъм. Когато през 1937 г. повече от затворниците бяха премене-

¹⁰⁴ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 470, л. 1—10.

¹⁰⁵ П а к т а м, л. 22—31.

¹⁰⁶ П а к т а м.

¹⁰⁷ П а к т а м, л. 43—53.

¹⁰⁸ П а к т а м, л. 22—31.

¹⁰⁹ П а к т а м, л. 32—42.

¹¹⁰ ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 514, л. 20—30.

¹¹¹ ЦПА, № 468. Спомени на Стоян Комбов, л. 50.

¹¹² ЦПА, ф. 3, оп. 4, а. е. 514, л. 20—30.

стени в сливенския затвор, на другарите им там направи впечатление, че «почти всички от варненския затвор бяха добре подготвени в теоретическо отношение, което показваше, че в ремето, прекарано, там е било добре използвано за тяхната идейно-политическа подготовка».¹¹³

Животът и борбите във варненския затвор през 1925—1939 г. показва, че фашизмът не можа да изкорени комунистическите убеждения от политзатворниците. Изолирани във фашисткия затвор, при нови, изключително трудни условия, те не се признаваха за победени, а продължаваха на друг участък класовата борба. Бореха се за подобряване на режима, за пълна и безусловна амнистия, за спечалване на нови затворници за комунистическото дело. Никакви ограничения и наказания не можеха да спрат разнообразната и богата по форми и идеи работа в затвора. С издръжливост и упоритост, с гъвкавост и находчивост политзатворниците изграждаха партийна ядка, колектив и общозатворническа организация, поддържаха връзки с ЦК и ОК на БКП, дискутираха, но не изоставаха от главния фронт на антифашистката борба. Със своята политико-просветна работа постигнаха укрепване на марксистко-ленинската подготовка на политзатворниците. Те всъщност бяха професионални революционери и школата в затвора ги закали и подготви за по-големи битки с фашизма. Животът и делото на десетки дейци като Христо Михайлов, Йордан Ноев, Христо Кърпачев, Никола Парапунов и други доказва това.

POLITISCHE AUFKLÄRUNGSARBEIT UNTER DEN POLIT- GEFANGENEN IN VARNA (1925 — 1939)

Bogomilka Rosetova

Zusammenfassung

Im Artikel wird das Organisationsleben der politischen Gefangenen in Varna in der Zeitperiode von dem Vordringen des Faschismus in Bulgarien bis zu seiner Befestigung mit der Festsetzung der monarchofaschistischen Diktatur in den 30-er Jahren behandelt.

Während dieser Zeit stieg die Zahl der politischen Gefangenen ununterbrochen infolge des Staatsschutzgesetzes und seiner Ergänzungen. Zu Beginn der 30-er Jahren wird das Varnaergefängnis zu einem Konzentrationsgefängnis erklärt.

Unter der Leitung der Parteiorganisation wurde «eine Kollektive» der Gefangenen und ein Gesamtkomitee der Häftlinge als geeignetste Form, die alle politischen Gefangenen zusammenschloss, aufgebaut.

Im Artikel wird auf die schädliche Einwirkung des linken Sektierertums der Parteileitung im Gefängnis gelenkt.

Mit Archivdokumenten wurde die konsequente Arbeit der marxistischen Kräfte im Gefängnis mit Hilfe des Zentralkomitees und Bezirksko-

¹¹³ ЦПА, № 1663. Спомени на Димитър Костов.

mites der BKP für die Überwindung dieses Kursus und für das Folgen der Ideen und das Beispiel von G. Dimitrov gezeigt.

Eine positive Rolle als subjektiver Faktor hat der Aufenthalt im Varnaergefängniss solchen Persönlichkeiten von dem Revolutionskampf wie: H. Mihailov, V. Tričkov, J. Noev, J. Ljutibrodski u. s. gespielt.

Die politische Aufklärungstätigkeit hatte sich im marxistischen Kursen und Zirkel, sowie auch in der Herausgabe der inneren Presse ausgedrückt. Interessant inhaltsreich waren die Zeitungen der politischen Gefangenen in Varna.

Auf dieser Art und Weise verwandelte sich das Gefängniss in eine kommunistische Universität. Sie härtete die Revolutionäre für grössere und direkte Kämpfe gegen den Faschismus ab.